

İnsan Yetiştirme Felsefesi

Editör: Mustafa GÜÇLÜ

Editör: Prof. Dr. Mustafa GÜÇLÜ

İNSAN YETİŞTİRME FELSEFESİ

ISBN 978-625-8897-46-3

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2026, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Ekim 2026, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sayfa Basım Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
İvedik OSB Matbaacılar Sit. 1514. Cad. No: 23-25
Yenimahalle/ANKARA

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 77079

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Eğitim üzerine düşünmek, aslında insan üzerine düşündürmektir. Çünkü eğitimin merkezinde ne programlar, ne okullar, ne de öğretim yöntemleri vardır. Bütün bunların öncesinde insan vardır. Nasıl bir insan yetiştirmek istediğimize ilişkin düşüncemiz, nasıl bir eğitim anlayışını benimseyeceğimizi de büyük ölçüde belirler.

İnsan dünyaya geldiğinde ne ölçüde tamamlanmış bir varlıktır? Eğitim insanı gerçekten değiştirir mi, yoksa onda zaten var olan imkânları mı ortaya çıkarır? Çocuğa bilgi vermek onu eğitmek için yeterli midir? İyi ile kötüyü öğretmek, iyi insan yetiştirmeye yeter mi? Disiplin nerede biter, baskı nerede başlar? Öğretmen bilgiyi aktaran kişi midir, yoksa öğrencinin kendi yolunu bulmasına yardım eden bir rehber mi? Bütün bu sorular yeni değildir. İnsan, kendisini ve eğitimi düşünmeye başladığından beri farklı biçimlerde bu soruların peşinden gitmiştir.

Fakat bugün bu soruların bazılarını yeniden sormak zorundayız. Çünkü insanın yaşadığı dünya değişmektedir. Bilgiye ulaşmanın güç olduğu bir dünyadan, bilgiye birkaç saniye içinde ulaşılabilen bir dünyaya geldik. Çocukların öğrenme biçimleri, iletişimleri, ilişkileri ve dünyayı algılama yolları değişiyor. Yapay zekâ artık bilgiye ulaşmanın ötesinde metin yazıyor, problem çözüyor, görüntü üretiyor ve insanın düşünsel faaliyetlerinin bir bölümüne ortak oluyor. Böyle bir dünyada eğitimin yalnızca bilgi aktarmaya dayalı eski işlevini sürdürmesi mümkün görünmüyor.

Tam da burada daha temel bir soru karşımıza çıkıyor: **Nasıl bir insan yetiştirmek istiyoruz?**

Bu kitap, bu soruya hazır ve kesin bir cevap vermek amacıyla yazılmadı. Aksine, okuyucu-yu insan ve eğitim üzerine yeniden düşünmeye davet ediyor. Bu nedenle kitap boyunca insanın doğası ve eğitilebilirliği, eğitimin amacı, öğrenme, sosyalleşme, otorite ve özgürlük, ahlâk ve değerler, modern okul, öğretmenin rolü ve eğitimin sınırları üzerinde durulmaktadır. Son bölümde ise bütün bu tartışmalar geleceğe taşınarak yapay zekâ çağında yetiştirmek istediğimiz insanın nitelikleri sorgulanmaktadır.

Kitabın temelinde basit ama önemli bir kabul bulunmaktadır: **Her eğitim anlayışının arkasında açık ya da örtük bir insan anlayışı vardır.** Çocuğu edilgen bir varlık olarak görüyorsak başka, merak eden, sorgulayan ve kendi anlam dünyasını kurabilen bir insan olarak görüyorsak başka bir eğitim düzeni kurarız. İtaati merkeze alan eğitim ile özgürlüğü merkeze alan eğitim aynı insanı yetiştirmez. Bilgiyi amaç olarak gören okul ile bilgiyi insanın kendisini ve dünyayı anlamasının bir aracı olarak gören okul da aynı değildir.

Bu nedenle kitapta eğitim yalnızca okulun sınırları içinde ele alınmamaktadır. Aile, toplum, kültür, değerler, otorite, öğretmen ve çağın koşulları insanın yetişme sürecinin parçaları olarak birlikte düşünülmektedir. Platon'dan Rousseau'ya, Kant'tan Dewey'e uzanan eğitim tartışmalarının bugün hâlâ bizi ilgilendirmesinin nedeni de budur. Çağlar değişse de insan yetiştirme meselesinin temel soruları bütünüyle ortadan kalkmamaktadır.

Belki bugün ihtiyacımız olan şey, eğitim hakkında daha fazla cevap vermektan önce bazı soruları yeniden ciddiye almaktır. Çünkü **“Ne öğretmeliyiz?” sorusundan önce “Niçin öğretiyoruz?”; “Nasıl öğretmeliyiz?” sorusundan önce ise “Nasıl bir insan yetiştirmek istiyoruz?” sorusu gelmektedir.**

Bu kitap, işte bu sorunun peşinden gitme çabasının bir ürünüdür.

Prof. Dr. Mustafa GÜÇLÜ
Ekim 2026 KAYSERİ

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Prof. Dr. Mustafa GÜÇLÜ

1. Bölüm: İnsan Nedir? Yetiştirilen Varlığın Ontolojisi

Prof. Dr. Mehmet Kasım ÖZGEN, Erciyes Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3559-0333

2. Bölüm: Eğitimin Amacı Bilgi mi? Erdem mi?

Prof. Dr. Savaş KARAGÖZ, Aksaray Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-4410-9214

3. Bölüm: İnsan Doğası ve Öğrenme: Merak, Taklit ve Anlam Arayışı

Dr. Önder KORKMAZ, Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0003-0169-6655

4. Bölüm: Toplumun İnsanı: Eğitim ve Sosyalleşme

Prof. Dr. S. Tunay KAMER, Kastamonu Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-1504-1273
Kübra KURT
ORCID No: 0009-0008-9410-9985

5. Bölüm: Otorite, Disiplin, Özgürlük ve Eğitim: Modern ve Postmodern Eğitim

Dr. Büşra TOMBAK İLHAN, Yıldız Teknik Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3732-5103

6. Bölüm: Değerler Eğitimi: Ahlak Öğretilbilir mi?

Prof. Dr. Yalçın DİLEKLİ, Aksaray Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-0264-0231

7. Bölüm: Modern Okul ve İnsan Tasarımı

Prof. Dr. Mustafa GÜÇLÜ, Erciyes Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-7565-3554

8. Bölüm: Aktarıcı ve Rehber İkilemi Arasında Öğretmenin Rolü Üzerine Bir İnceleme

Prof. Dr. Sümer AKTAN, Balıkesir Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-2938-7782

9. Bölüm: Eğitimin Sınırları: İnsan Her Şeyle Şekillendirilebilir mi?

Prof. Dr. Mustafa GÜÇLÜ, Erciyes Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-7565-3554

10. Bölüm: Yapay Zeka Çağında İnsan Yetiştirmek

Doç. Dr. Serkan BOYRAZ, Aksaray Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-6483-1397

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	iv

1. BÖLÜM

İNSAN NEDİR? YETİŞTİRİLEN VARLIĞIN ONTOLOJİSİ

Giriş.....	1
Gılgamış Destanı: Hayatın Anlamı Nedir?	2
Felsefî Düşünüş: Aristos Kavramı	3
Değişmek, Dönüşmek ve Olgunlaşmak	4
İnsan ve Varlık olarak İnsanlık	6
Bilgi, İrade, Düzen ve Belirsizlik Arasındaki Trajedik İnsan.....	9
Kişi Olarak İnsan ve Erlik.....	10
Doğalı Beşer ve Doğasız İnsan	14
Plotinos Mistisizmi Açısından İnsanın Olgunlaşması	16
Varoluşçuluk Açısından Erginleşmek ve Olmak.....	18
Sufi Gelenekte İnsan-ı Kâmil.....	21
Sonuç	22
Kaynakça.....	23

2. BÖLÜM

EĞİTİMİN AMACI BİLGİ Mİ? ERDEM Mİ?

Giriş.....	25
Antik Dünyadan Klasik Çağ'a Eğitimin Amacı: Bilgi mi, Erdem mi?.....	26
Antik Doğu, Hint ve Ön Asya Medeniyetlerinde Eğitimin Amacı Bilgi mi ? Erdem mi? ...	26
Klasik Yunan Dünyasında Eğitimin Amacı Bilgi mi? Erdem mi?	28
Helenistik Dönemde Eğitimin Amacı Bilgi mi ? Erdem mi?.....	30
Roma Dönemi'nde Eğitimin Amacı Bilgi mi? Erdem mi?	31
Orta Çağ Avrupa'sında Eğitimin Amacı Bilgi mi? Erdem mi?	33
Türk-İslam Düşüncesinde Eğitimin Amacı: Bilgi mi, Erdem mi?	37
Rönesans ve Reform Döneminde Eğitimin Amacı: Bilgi mi, Erdem mi?.....	41
Aydınlanma Çağı ve Klasik Eğitim Dönemi Eğitimin Amacı Bilgi mi? Erdem mi?	43
Modern Dönem ve Pedagojik Reformcularına Göre Eğitimin Amacı Bilgi mi? Erdem mi?	45
Modernleşme Sürecinde Eğitimin Amacı Bilgi mi Erdem mi?	47
20. Yüzyıldan ve Günümüze Eğitimin Amacı Bilgi mi? Erdem mi?.....	48
Eğitimin Amacı Bilgi mi? Erdem mi? Tarihsel Dönüşüm	51
Günümüz Uluslararası Eğitim Politikaları: Bilgiden Yetkinlik ve Karaktere	53
Sonuç.....	54
Özet	56
Kaynakça.....	57

3. BÖLÜM

İNSAN DOĞASI VE ÖĞRENME: MERAK, TAKLİT VE ANLAM ARAYIŞI

Giriş.....	63
İnsan Öğrenmesinde Gelişim ve Sosyal Etkileşim.....	64
Merak ve Öğrenme.....	67
Merakın Bilgi Arayışı ve Öğrenmedeki Rolü.....	67
Eğitim Ortamlarında Merakın Desteklenmesi.....	69
Taklit ve Sosyal Öğrenme.....	70
Taklit, Gözlem ve Model Alma Yoluyla Öğrenme	70
Kültürel Birikimin Aktarılmasında Sosyal Öğrenme	72
Anlam Arayışı ve Öğrenme.....	73
Bilginin Anlamlandırılması ve Yeniden Yapılandırılması.....	73
Öğrenmenin Kişisel Anlam Boyutu.....	74
Merak, Taklit ve Anlam Arayışının Birlikteliği	75
İnsan Doğasına Uygun Bir Öğrenme Ortamının Özellikleri	76
Sonuç.....	78
Kaynakça.....	79

4. BÖLÜM

TOPLUMUN İNSANI: EĞİTİM VE SOSYALLEŞME

Giriş: Eğitimin Toplumsal Niteliği	82
Toplumsal Bir Fenomen Olarak Eğitim: Kurumların Dolaylı Gücü	84
Sosyalleşme Süreçleri: İlk Sosyalleşmeden Kurumsal Sosyalleşmeye	86
Sosyalleşmenin Kavramsal ve Kuramsal Çerçevesi.....	86
Birincil Sosyalleşme: Aile Temelli İlk Deneyimler.....	86
İkincil Sosyalleşme: Kurumsal Yapılar ve Toplumsal Roller.....	87
Okulun Sosyalleşmedeki Özgün Konumu	87
Sosyalleşme ve Birey–Toplum İlişkisi	88
Okulun Toplumsal İşlevleri: Statü, Roller ve Kolektif Yaşam	88
Eğitim Kurumunun Toplumsal İşlevi	88
Okul ve Toplumsal Roller ile Statü Kazanımı	89
Toplumsal Hiyerarşi, İş Bölümü ve Disiplin Mekanizmaları.....	89
Okul ve Toplumsal Koordinasyon.....	90
Kolektif Yaşam Pratiklerinin Öğretilmesi	90
Eğitime Ekonomik ve Siyasal Yapıların Etkisi	91
Eğitimde Toplumsal Hareketlilik ve Toplumsal Konumlanma	92
Akran Kültürü ve Okul Alt Kültürleri	94
Toplumsal Beklentiler ve Makbul Birey	95
Sonuç: Eğitim Bireyi mi Şekillendirir, Toplumu mu Yeniden Kurar?	97
Kaynakça.....	98

5. BÖLÜM

OTORİTE, DİSİPLİN, ÖZGÜRLÜK VE EĞİTİM: MODERN VE POSTMODERN EĞİTİM

Giriş.....	101
Eğitimde Özgürlük ve Otorite Tartışmalarının Başlangıcı	103
Otorite, Devlet ve Modern Eğitim Üzerine Düşünceler.....	104
Eğitimde Otorite Varlığı Neden Eleştiriliyor?.....	107
Otorite Yerine Özgürlük.....	110
Özgürleştirici Eğitime Eleştiriler.....	112
Sonuç Yerine: Peki Nasıl Eğitim?.....	113
Kaynakça.....	115

6. BÖLÜM

DEĞERLER EĞİTİMİ: AHLAK ÖĞRETİLEBİLİR Mİ?

Giriş: Ahlak Eğitiminin Ontolojik ve Epistemolojik Temelleri.....	116
Erdem ve Bilgi İlişkisi: Sokrates'in Rasyonalitesi	116
İnsan Doğası ve Eğitilebilirlik: Konfüçyüs'ün Perspektifi	117
Ahlaki Gelişimde Akıl ve Alışkanlık: Aristoteles'in Pratik Bilgeliği.....	117
Ahlak Eğitiminde Temel Kavramsal Ayrımlar	118
Ahlaklı Öğretmek (Manner) ve Ahlaklı Öğretmek (Content)	118
Ahlaki Formasyon (Moral Formation) ve Ahlakı Sorgulama (Moral Inquiry)	119
Doğrudan (Directive) ve Doğrudan Olmayan (Nondirective) Eğitim	120
Ahlaki Gelişim ve Karakter Eğitimi Kuramları.....	121
Bilişsel Gelişimsel Yaklaşım	121
Sosyal Bilişsel Kuram ve Modelleme.....	121
Bütüncül Karakter Eğitimi	122
Sosyal Uygulamalar (Pratikler) ve Erdem Etiği.....	122
Ahlak Öğretiminde Uygulanan Pedagojik Stratejiler	123
Modelleme (Modeling).....	123
Sokratik Yöntem ve Ahlakı İkilem Tartışmaları.....	124
Drama ve Edebiyatın Rolü	124
Sosyal Sorumluluk (Service Learning) ve Toplumsal Katılım.....	125
Ahlak Eğitiminde Karşılaşılan Zorluklar ve Sınırlar	125
Endoktrinasyon (Aşılama) Tehdidi.....	125
Rasyonel Anlaşmazlık (Reasonable Disagreement).....	126
Dijital Çağ ve Teknoloji	127
Öğretmen Yeterliliği.....	127
Sonuç ve Gelecek Projeksiyonu	128
Kaynakça.....	130

7. BÖLÜM

MODERN OKUL VE İNSAN TASARIMI

Giriş.....	132
Eğitim ve İnsan Tasarımı.....	133
İnsan Tasarımı Kavramı	133
Eğitimin Toplumsal İşlevi.....	135
Sanayi Toplumu, Modern Eğitim Sistemi ve Fabrika Modeli Okul.....	137
Sanayi Toplumunun Sosyo-Ekonomik Mantığı ve İş Gücü Talebi	137
Fabrika Modeli Okulun Doğuşu ve Yapısal Özellikleri	138
Sanayi Toplumunun İdeal İnsan Modeli: Disipline Edilmiş Birey	140
Dijital Çağ ve Bilgi Toplumu Epistemolojik ve Sosyolojik Temelleri	141
Dijitalleşme, Yapay Zekâ ve Değişen İş Gücü Piyasası	142
Bilginin Akışkan Niteliği ve Öğrenmenin Dönüşümü	143
Dijital Çağın Talep Ettiği Yeni İnsan Modeli ve Yetkinlikler	144
21. Yüzyıl Becerileri ve 4C Yaklaşımı.....	144
Üstbiliş ve Öz-Yönelimli Öğrenme	145
Dönüşüm Sürecinde Okul: Yapısal, Pedagojik ve Müfredat Temelli Yenilenme.....	146
Mekânsal ve Zamansal Esneklik.....	146
Pedagojik Dönüşüm ve Aktif Öğrenme	146
Müfredatın Yeniden Yapılandırılması.....	147
Sanayi Toplumu ve Dijital Çağ Okul Modellerinin Karşılaştırmalı Analizi	147
Sonuç: Değişen Toplum, Değişen İnsan Modeli ve Okulun Yeniden Tanımlanan Rolü	149
Kaynakça.....	150

8. BÖLÜM

AKTARICI VE REHBER İKİLEMİ ARASINDA ÖĞRETMENİN ROLÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Giriş.....	152
Bir Sınıftan Yansıyanlar Üzerine.....	154
İkilemin Cazibesi ve Tuzağı: Rehber mi Aktaran mı?	155
Pedagoji Tarihinde İkilemin Belirginleşmesi.....	158
Naturalizm ve Rousseau'da Öğretmen İmgesi	160
Pestalozzi	161
Yeniden Kurmacılıkta Öğretmen İmgesi.....	162
Arthur Bestor ve Anti-Progressivist Söylem.....	164
70'li Yılların Eleştirel Söylemi ve Öğretmen İmgesi	166
Türkiye Bağlamında Düşünmek.....	167
Medrese ve Öğretmen İmgesine Etkileri.....	167
Yeni Bir Öğretmen Tasavvuru	168
Sonuç: Yeni Bir Öğretmen İmgesine Doğru	170
Kaynakça	171

9. BÖLÜM

EĞİTİMİN SINIRLARI: İNSAN HER ŞEYLE ŞEKİLLENDİRİLEBİLİR Mİ?

Giriş.....	174
Eğitimin Dönüştürücü Gücü	176
İnsan Doğasının Direnci	178
Toplumsal ve Kültürel Sınırlar	179
Eğitimin İdeolojik Gücü ve Sınırları.....	182
Karakter ve Ahlak Eğitiminde Sınırlar	183
Dijital Çağda Eğitimin Yeni Sınırları	184
Eğitimin Gücü ile Özgürlük Arasındaki Denge	186
Sonuç.....	187
Kaynakça.....	188

10. BÖLÜM

YAPAY ZEKA ÇAĞINDA İNSAN YETİŞTİRMEK

Giriş.....	191
Eğitim ve İnsan Yetiştirme	192
Antik Yunan ve Paideia.....	193
Orta Çağ'dan Aydınlanmaya Batı'da İnsan Yetiştirme	195
Orta Çağ'dan Aydınlanmaya Doğu'da (İslam Medeniyeti'nde) İnsan Yetiştirme.....	196
Modern Eğitim ve Büyük Değişim.....	197
Kırılma Noktası: İnsanı Ölçme Krizi	198
YZ ve İnsan Yetiştirmenin Dönüşümü.....	199
Bir Araç olarak İnsan	199
Düşünmek: Neydi, Ne Oldu?	200
Ölçülemeyen İnsan Özellikleri: Empati, Vicdan ve Dahası.....	202
İnsan Olmak = Hata Yapmak.....	204
Öğretmenin Durumu.....	205
Anlam Arayışı	206
Sonuç.....	207
Kaynakça.....	208

Editör ve Yazarlar Hakkında	210
--	------------

1. BÖLÜM

İNSAN NEDİR? YETİŞTİRİLEN VARLIĞIN ONTOLOJİSİ

İnsan doğuştan mı tamamdır, yoksa eğitimle mi insan olur?

Prof. Dr. Mehmet Kasım ÖZGEN, Erciyes Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3559-0333

İnsan, ancak eğitim yoluyla insan olabilir.
İnsan, eğitimin kendisinden yaptığı şeyden başka bir şey değildir.

Immanuel Kant

Giriş

İnsanın erginleşmesi ve olgunlaşması, felsefenin en önemli konularından biridir. Düşünürler tarih boyunca insanın erginleşmesi, olgunlaşması ve insan-ı kâmil olmak süreci üzerinde kafa yormuşlardır. İnsanın bir doğası var mıdır? Şayet bir doğası varsa, bu doğa neleri içerir? Eğer insanın belirli bir doğası yoksa, insan kendisini neye göre ve nasıl yetiştirmeli, geliştirmeli, erginleştirmeli ve olgunlaştırmalıdır? Sözü edilen bu sorular, insan felsefesinin temel konularıdır ve bu felsefi arayışın özü eksiklikten tamlığa doğru giden bir düşünce yolculuğudur. Bu yolculukta “insan acaba nasıl hakiki, gerçek bir insan (veya insan-ı kâmil) olur?” sorusu oldukça önemlidir.

İnsanın doğasından sahip olduğu iyi ve kötü potansiyel, antik dönemden bugüne farklı anlatılarda kendine her zaman yer bulmuştur. Mitolojik dönem, yaşam merkezli bir anlatı kurgular ve bu anlatı üzerinden insanın yaratılış hikâyesinden yola çıkarak bir insan felsefesi geliştirir. Bu düşünce sistemi içinde; öncelikle insanın kahramanlık öğretisine (kendine, insanlığına düşman olan her şeyi yenmesi) ve toplumsal dayanışma yoluyla erginleşmesi gerekir. Daha sonra bir birey olarak, ölüm sonrasında mutlu bir hayatı kazanması ve bu yolda ölümsüzlüğü hak eden önceki kahramanların/ölümsüzlerin peşinden gitmek idealleştirilir ve pratiğe aktarılır.

Kişinin olgunlaşması ve insanlık erdem-mutluluğuna yönelmesi, iyi insan olmanın ilk aşamalarıdır. Hedeflenen olgun bir kişi olmak, bunun için iyileri örnek almak ve kendini olduğu gibi gerçekleştirmek gibi konular mitolojik bir dil ile yani